

ОЦІНКА РІВНЯ ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Постанова проблеми у загальному вигляді. Проблема забезпечення стандартів рівня та якості життя населення є актуальною у будь-якому суспільстві. Щоб вірно обрати механізми їх підвищення, необхідно постійно здійснювати оцінку якісного стану населення та рівня людського розвитку.

Аналіз досліджень та публікацій останніх років. Як наукова проблема оцінка рівня та якості життя населення знайшла своє відображення в роботах таких вчених, як Л.А. Беляєва, В.Н. Бобков, Т.В. Гаврилова, В.В. Гошовська, О.А. Грیشнова, П.Д. Косинський, М.Б. Ліга, В.А. Литвінов, Е.М. Лібанова, В. Олфер, А.І. Субетто [1–11] та ін. На міжнародному рівні розроблено та впроваджено ряд відповідних методик, стандартів, договорів [5; 12; 13].

Невирішені частини загальної проблеми. Незважаючи на широке розмаїття праць з даної проблеми, вченими досі остаточно не узгоджено склад показників та компонентів, які слід включати до оцінки якісного рівня життя населення, їх вагомість та градації рівня. Ці питання залишаються актуальними та важливими для України, враховуючи сучасний соціально-економічний стан держави та стратегію її подальшого розвитку.

Мета (цілі) статті. Метою статті є аналіз індикаторів та методів оцінки рівня й якості життя населення країни, у тому числі регіону, та визначення ролі даної оцінки при розробці державної регіональної політики.

Основні результати дослідження. В даний час не існує єдиної думки у визначенні понять «рівень життя» і «якість життя». За більшістю думок вчених, з якою згодні й автори статті, якість життя в широкому розумінні являє собою комплекс умов життєдіяльності людини і включає в себе рівень життя, а у вузькому розумінні являє собою обсяг споживання матеріальних та духовних благ та послуг, а також такі складові, які відносяться до екологічного середовища проживання, соціального благополуччя, політичного клімату, психологічного комфорту. Крім того, «якість життя»

враховує ступінь відповідності умов і рівня життя науково обґрунтованим нормативам, стандартам, суспільно-необхідним вимогам. Існує також думка про включення до поняття «якість життя» суб'єктивної оцінки свого життя самої людини. Якість життя – це об'єктивно-суб'єктивна характеристика умов існування людини, яка залежить від розвитку потреб самої людини і його суб'єктивних уявлень і оцінок свого життя [1, с. 33]. Але практичних методик врахування уявлень людини для оцінки якості життя як параметру управління на даний час не існує, тому зараз якість життя розуміється як рівень життя в широкому розумінні: умови життєдіяльності людини за всіма напрямками та ступінь їх відповідності соціальним нормам та стандартам.

Індикатори якості життя відіграють важливу роль у процесі управління соціально-економічним розвитком. Маючи методика вимірювання якості життя, побудованої на базі відповідних компонентів та показників, є можливим визначати напрями соціально-економічного розвитку. Сьогодні вчені за методом визначення виділяють три основні типи індикаторів якості життя: об'єктивний, суб'єктивний, інтегральний [4, с. 5; 7, с. 82].

До варіантів об'єктивної оцінки якості життя можна віднести параметри, за якими, наприклад, ПРООН визначає індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП) [13]: тривалість життя, рівень освіти і величина ВВП на душу населення. Суб'єктивні індикатори якості життя передбачають визначення якості життя на основі соціологічних опитувань. Інтегральний підхід передбачає, що об'єктивні і суб'єктивні показники необхідно розглядати як рівнозначні.

Оцінка якості життя населення визначається за різними методиками та показниками. В цілому показники дослідження якості життя населення можна об'єднати в наступні групи [5]:

- 1) соціальні стандарти (очікувана тривалість життя, грамотність населення, реальний ВВП на душу населення, рівень безробіття та ін.);
- 2) індекси, що визначають окремі параметри якості життя населення (Індекс економіки знань, Індекс щастя, Індекс злочинності та ін.);

3) «знакові предмети», що підкреслюють визначений рівень життя (телевізор з діагоналлю більше 72 дюймів, шт./100 домогосподарств; добровільна страховка, шт./100 домогосподарств; персональний комп'ютер, шт./100 домогосподарств та ін.).

В Україні відсутній облік «знакових предметів». Узагальнююча оцінка рівня життя населення найчастіше виконується на підставі розрахунку інтегрального індексу рівня життя в широкому розумінні, розрахованих на основі окремих параметрів якості життя.

Оцінка рівня життя населення у розрізі окремих адміністративно-територіальних одиниць є важливою складовою державної регіональної політики. Така оцінка дає можливість, з одного боку, визначити обсяги та напрями державної підтримки регіонів, а з іншого, – підвищити ефективність заходів, які спрямовані на зменшення відмінностей їх соціально-економічного розвитку. ІРЛП не може подати різнобічну картину досліджуваного процесу, але може вивести на поверхню домінуючі тенденції. Українська національна методика побудови ІРЛП була розширена і вдосконалена при використанні всередині країни. До складу методики входять розрахунки за дев'ятьма груповими індикаторами: демографічного розвитку, розвитку ринку праці, умов проживання, рівня освіти, стану та рівня охорони здоров'я, соціального середовища, екологічної ситуації, матеріального добробуту, фінансування людського розвитку [10]. Вони розраховуються на базі використання 94 первинних складових. Результати розрахунку групових показників ІРЛП на регіональному рівні дозволяють визначити проблеми та пріоритетні напрями розвитку для кожного регіону.

Незважаючи на всі позитивні моменти розробленої методики, вона є достатньо «перевантаженою» великою кількістю показників, які необхідно обчислити для отримання інтегрального показника. Тому було вирішено дослідити рівень життя населення регіонів за меншою кількістю аналізованих показників. Для розрахунку інтегрального коефіцієнту рівня життя населення було використано склад показників, запропонованих В. Олфером та В.

Вітром [3, с. 26–31] (табл. 2). Для обчислення складових інтегрального показника рівня життя населення регіонів була використана методика ПРООН [13]. В табл. 1 наведено рейтинг агрегованих індексів (АІ) рівня життя регіонів України. Шкала градації рівня життя за АІ наступна: високий рівень життя – більше 0,8; середній – від 0,5 до 0,799; низький – нижче 0,5.

Таблиця 1 – Агреговані індекси рівня життя населення регіонів України

№ п/п	Регіон	2000 рік		2005 рік			2009 рік		
		АІ	Рейтинг	АІ	Рейтинг 1	Рейтинг 2	Рейтинг 3	АІ	Рейтинг
1	АР Крим	0,43	20	0,38	10	9	16	0,41	8
2	Вінницька обл.	0,54	4	0,41	5	23	10	0,37	17
3	Волинська обл.	0,52	5	0,32	20	18	26	0,37	15
4	Дніпропетровська обл.	0,44	17	0,38	9	12	2	0,38	12
5	Донецька обл.	0,42	22	0,28	27	27	3	0,26	27
6	Житомирська обл.	0,44	16	0,31	23	20	20	0,33	22
7	Закарпатська обл.	0,47	10	0,37	11	4	21	0,37	14
8	Запорізька обл.	0,48	7	0,38	8	19	4	0,41	9
9	Івано-Франківська обл.	0,48	8	0,35	13	13	22	0,42	6
10	Київська обл.	0,58	2	0,44	3	11	6	0,49	3
11	Кіровоградська обл.	0,37	27	0,30	24	25	19	0,32	23
12	Луганська обл.	0,37	26	0,29	26	26	17	0,34	19
13	Львівська обл.	0,43	18	0,36	12	8	11	0,42	7
14	Миколаївська обл.	0,43	19	0,31	21	17	15	0,37	16
15	Одеська обл.	0,50	6	0,43	4	15	8	0,47	4
16	Полтавська обл.	0,57	3	0,40	7	6	5	0,39	11
17	Рівненська обл.	0,46	11	0,31	22	7	25	0,31	25
18	Сумська обл.	0,43	21	0,32	17	21	13	0,31	26
19	Тернопільська обл.	0,45	13	0,32	19	16	24	0,34	21
20	Харківська обл.	0,45	14	0,40	6	3	7	0,45	5
21	Херсонська обл.	0,38	25	0,29	25	22	27	0,34	20
22	Хмельницька обл.	0,45	12	0,34	14	5	14	0,38	13
23	Черкаська обл.	0,48	9	0,32	18	10	18	0,35	18
24	Чернівецька обл.	0,39	23	0,33	16	24	23	0,41	10
25	Чернігівська обл.	0,45	15	0,33	15	14	12	0,31	24
26	м. Київ	0,86	1	0,79	1	1	1	0,79	1
27	м. Севастополь	0,38	24	0,48	2	2	9	0,50	2

Між собою були порівняні рейтинги регіонального рівня життя населення за 2005 рік за власними розрахунками (табл.1, 2005 рік, рейтинг 1), за національною методикою (табл.1, 2005 рік, рейтинг 2) та методикою, яка була запропонована В. Олфером та В. Вітром [3, с. 26–31] (табл.1, 2005 рік, рейтинг 3). Достовірність оцінки підтверджено розрахунками коефіцієнту конкордації щодо вагомості показників та достатнім співпадінням результатів власного аналізу з результатами за офіційною українською методикою [14, с. 356–362]. Незважаючи, що в якості показників використано склад, запропонований В. Олфером та В. Вітром [3, с. 26–31],

кінцеві результати відрізняються, бо показникам, за якими проводилися розрахунки, були присвоєні різні коефіцієнти вагомості.

Останні роки Донецька область посідала найнижчі сходинки в рейтингу за рівнем життя серед регіонів України (табл. 1), бо саме за показниками, які виступали найбільш вагомими при оцінюванні рівня життя, вона отримала найгірші значення (табл. 2). Не зважаючи, що даний регіон має доволі гарні показники за рівнем безробіття населення, ВРП (у розрахунку на одну особу), наявного грошового доходу, він водночас має найгірші позиції серед регіонів за рівнем викидів шкідливих речовин, скороченням наявного населення, кількістю зареєстрованих злочинів, забезпеченістю лікарями всіх спеціальностей (на 10 тис. осіб).

Таблиця 2 – Агреговані індекси рівня життя населення Донецької області

Складові показники оцінки рівня життя	Вагомість	2000 рік	2005 рік	2009 рік
Агрегований індекс (AI):	1,0000	0,4242	0,2884	0,2685
1. ВРП (на одну особу)	0,1280	0,0590	0,0378	0,0260
2. Наявний грошовий дохід на одну особу	0,1280	0,0590	0,0433	0,0470
3. Рівень безробіття	0,1280	0,1052	0,0600	0,0575
4. Викиди шкідливих речовин	0,1280	0,0000	0,0000	0,0000
5. Динаміка наявного населення	0,1280	0,0225	0,0270	0,0240
6. Забезпеченість житлом	0,0892	0,0384	0,0193	0,0150
7. Кількість злочинів	0,0795	0,0149	0,0000	0,0000
8. Забезпеченість лікарями	0,0709	0,0186	0,0161	0,0120
9. Торгова площа магазинів	0,0602	0,0603	0,0381	0,0400
10. Охоплення дошкільними закладами	0,0602	0,0463	0,0468	0,0470

Висновки та перспективи подальших розробок. Необхідність посилення соціально орієнтованого розвитку України потребує оцінки якості та рівня життя населення. Для вирішення оперативних завдань на рівні регіонів відповідні методики повинні бути практично спрощені у використанні, але й одночасно бути достатньо достовірними, комплексними і враховувати специфіку об'єкту дослідження. Подальші дослідження повинні бути присвячені розробкам механізмів впровадження методики оцінки рівня життя в організацію управління регіонів, що дозволить виявити там проблемні місця, оптимізувати рух бюджетних коштів, та сприяти регіональному розвитку.

Література

1. Беляева Л.А. Уровень и качество жизни. Проблемы измерения и интерпретации / Л.А. Беляева // Социологические исследования. – 2009. – №1. – С. 33–42.
2. Бобков В.Н., Масловский–Мстиславский П.С. Качество жизни: концепции и измерение / В.Н. Бобков, П.С. Масловский-Мстиславский. – М., 1998.
3. Олфер В., Вітер В. Оцінка регіональних відмінностей рівня життя населення в Україні / В. Олфер, В. Вітер // Економіст. – №4. – 2009 рік. – С. 26–31.
4. Гаврилова, Т.В. Принципы и методы исследования качества жизни населения / Т.В. Гаврилова // Технологии качества жизни. – 2004. – Т.4, №2. – С. 1–11.
5. Гошовська В.В. Макроекономічні показники оцінки якості життя населення України за міжнародними стандартами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vmurol.com.ua/upload/publikatsii/pauka/Makroeconomichna%20otsinka%20yakosti%20zhittya.pdf>. Дата доступу: 05.03.2012.
6. Грішнова О. А. Людський розвиток: Навч. посіб. / О.А. Грішнова. – К.: КНЕУ, 2006. – 308 с.
7. Косинский, П.Д. Управление качеством жизни населения региона: системный подход / П.Д. Косинский. – Красноярск : Изд-во Краснояр. гос. ун-та, 2004. – 212 с.
8. Лига М.Б. Качество жизни как основа социальной безопасности: монография / М. Б. Лига; под ред. проф. М.В. Константинова. – М.: Гардарики, 2006. – 233 с.
9. Литвинов В.А. Повышение уровня и качества жизни населения – стратегическое направление развития России в XXI веке [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www/vcug.ru/publc-ni-wikzh.html>. Дата доступа: 05.03.2012.
10. Людський розвиток регіонів України: методика оцінки і сучасний стан / Е.М. Лібанова, Н.С. Власенко, О.С. Власик та ін. – К.: Державний комітет статистики України, 2002.
11. Субетто А.И. Качество жизни: грани проблемы / А.И. Суббетто. – Кострома, 2004. – 170 с.
12. Глобальный договор в мире: статистика, новости и события, призывы к участию и партнерству [Электронный ресурс]. – Режим доступа: un.by/ru/undp/gcompact/14-06-2010-n2.html. Дата доступа: 05.03.2012.
13. Програма розвитку ООН в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.undp.org.ua/>. Дата доступу: 05.03.2012.
14. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз (колективна монографія) / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 367 с.